

אמנון חבר

יועץ יהודי למלך תימן

ראשי-פרקים

- א. רקע
 ב. סיפור שלום אלבדיחי

⌘ ⌘ ⌘

א. רקע

מבין ארצות האיסלאם, ידועה תימן כמדינה בה הוקפד במיוחד על קיום "יתנאי עומר". מסורת ההשפלות והגזרות בארץ זו הינה מן הקשות בתולדות היהודים בארצות האיסלאם. לאור עובדה זו, ישנה חשיבות מרובה לחשיפת הפרשה העלומה - הימצאות יועץ יהודי בחצר האימאם. על יועץ זה ועל תקופתו כותב אברהם אלנדאף, בראש קונטרסו זכור לאברהם, עמ' 148.

"ויהי בימי מלך תימן עבדללה אלמהדי, חיו היהודים בשלווה ונחת, כי היה אוהב יין. מפני כן קרב את ראשי היהודים והאמינם על בתי חרושת המטבעות, וכל הפועלים היו רק יהודים. גם בחר בזקני ר' סאלם אלנדאף ז"ל שהיה צורך כסף וזהב לעשות כל הנצרך לנשיו מתכשיטי נשים, וכן צרכי אנשים כגון נרתקות וקתות לחרבות וכיוצא. והיה סאלם אלבדיחי מיועציו ומבדחיו, כי היה בדחן מאד והיה הוא המביא לו יין ושכר. ונמשכה מלכותו שנים רבות על כל ארץ תימן וגם עד בומבי ההודית, והיו מביאין לו מעשרות משם, וכמה מעשים מופלאים נעשו בינו ובין היהודים..."

אחרי שמת קמו אחריו שונאי ישראל ועשו נקמות ביהודים בכלל ובמשפחות הנ"ל, ועינו אותם ענוים קשים מאד ולקחו כל ממונם." בתיאורו זה של ר' אברהם אלנדאף על הימצאות יועץ יהודי בחצר האימאם, מרובה הסתום על המפורש. מה היה תפקידו של בדיחי? יועץ? בדחן? ליצן החצר?? מה משמעות המעשים המופלאים שנעשו בינו לבין היהודים כפי שמציין ר' אברהם אלנדאף?

גם תיאורו של ר' חיים חבשוש בספרו *מסעות חבשוש*¹ אינו מוסר פרטים להבהרת התעלומה, פרט לאזכור העובדה שבחצר המלוכה האימאמי נמצאו כתבי קודש יהודיים שהיו שייכים למשפחת בדיחי עוד מעת שירותם אצל האימאם אלמהדי עבדללה.

להגברת התעלומה, מוסיפה העובדה שעל אודותיה מספר חבשוש: אימאם שעלה לשלטון אחרי אלמהדי עבדללה - אלמנצור עלי (1834-1840), זימן אליו את נכבדי היהודים וראשיהם והעלה בפניהם את הטענה כי העבירו את האימאם אלמהדי על דתו, וכי הימצאות ספרי הקודש בארמונו מוכיחים זאת. אולי יש בכך משום חשיפת טפח מן "המעשים המופלאים" שנעשו בינו לבין היהודים, ויותר מכך - עדות לקשר הנפשי העמוק שהיה קיים בין בדיחי שלום לבין המלך, ומתוקף קשר אמיץ זה היה איש סודו ויועצו!!

באגדות העם התימניות עולה כהד מציאותו של יועץ יהודי זה. באגדת עם שפרסם ניסים בנימין גמליאלי "בחדרי תימן"² - "חכמתו של סאלם אלבדיחי" כותב המספר על סמך עדות שמיעה:

"... סאלם אלבדיחי - יהודי מצנעא, היה מיועציו החשובים של האימאם אלמהדי. האימאם אהב אותו וקירב אותו והיטה אוזן לעצותיו הטובות, והדבר היה לצנינים בעיניהם של היועצים והשרים המוסלמים. הללו קינאו ביהודי, והביאו את דיבתו רעת, אך האימאם לא היה שומע לשטנתם ומלשינותם. ידידותו ליהודי היתה אמיצה ואיתנה, וכל ימיו לא הסתיר פניו ממנו."

ועדיין: מי היה סאלם אלבדיחי? היכן גדל והתחנך? מה היה פועלו ופעולתו? האמנם שימש בתפקיד יועץ המלך?! או שמא אגדת העם היא שהפכה אותו ליועץ המלך? ואם אמנם שימש כיועץ, מדוע ישנה התעלמות כמעט מוחלטת מפועלו ומפעולתו?! ואולי רק משל היה?!

כדי לענות על שאלות אלה יש לנסות ולהבין את הרקע ההיסטורי לעלייתו של יועץ יהודי בחצר האימאם.

את הצורך לבחור ביועץ יהודי לאימאם, יש להבין על רקע התערערות הסדר המדיני-חברתי-כלכלי במדינה בתקופתו של האימאם אלמהדי עבדללה אלמותוכל אחמד (1817-1834).³ תקופתו של אימאם זה הצטיינה באי-יציבות

1 הוצאת שטיבל ת"א תרצ"ט, עמ' 171, הערה 34.

2 אפיקים תשל"ח, עמ' 129.

3 טובי יוסף, *יהודי תימן במאה הי"ט*, הוצאת אפקים, עמ' 30.

רבה. אימאם זה הזניח את ענייני המדינה, העלה והדיח וזירם בתקופות קצרות, כך שכל וזיר דאג למילוי כיסו הפרטי לפני פיטוריו, וכמוהו עשו גם הפקידים הזוטרים.⁴ במצב זה נחוץ היה למלך איש שניתן יהיה לסמוך עליו, איש אמון. יועץ זה נמצא בדמותו של ר' ברוך ב' שאול שהגיע לצנעא כשליח מצפת בשנת 1813.⁵

ר' ברוך שימש בתחילת תפקידו כרופא, וכנראה מכוח זה כיועצו ואיש סודו של האימאם, עד להירצחו על ידי האימאם עצמו בשנת 1834.⁶ אחר כך, כמתואר בספרו של ר' אברהם אלנדאף, קירב אליו את ראשי היהודים ומתוכם גידל והעלה את שלום בדיחי כיועצו האישי.

להבהרת התמונה, פועלו ופעולותיו של שלום אלבדיחי, מצוי בידי סיפורו של יועץ זה, כפי שנמסר לי על ידי סבי, ר' יחיא קורח זצ"ל, וכפי שסופר לו על ידי אביו, הרב עמרם קורח זצ"ל, רבה הראשי האחרון לגלות תימן. היותו של הרה"ג עמרם קורח ז"ל מעורב עוד בהיותו נער בשיחות עם חכמי צנעא, ומקורב מבחינת הזמן והמקום לאירוע, עשויה לשפוך אור חדש על פרשה עלומה זו.

מדוע איננו מוצאים תיעוד ורישום מפורט של תופעה יוצאת דופן זו? נראה שאת התשובה לשאלה יש לחפש במספר מישורים. האחת נובעת מחוסר התייחסותם של יהודי תימן לכתיבת ההיסטוריה העצמית שלהם, וראיית מהלך ההיסטוריה כדבר בטל וטפל שאין לייחס לו חשיבות בתוך מכלול החיים הרוחניים. ואכן, חסרים אנו מקורות היסטוריים שנכתבו בתימן לצורך תיעוד או היסטוגרפיה.

ההסבר השני נובע כנראה מן החשש שמא יאונה להם רע מעצם פרסום פרשה זו, שככל הנראה בהתאם למקורות ההיסטוריים עוררה את חמתם של המוסלמים שחיכו לרגע שבו ינקמו את השפלתם. עדות מסייעת לכך, ישנה בדבריו של ר' אברהם אלנדאף, המציין שאחרי מותו של אלמהדי קמו שונאי ישראל ועשו נקמות ביהודים בכלל. חשש זה מנקמה, הוא שהביא כנראה לכך, שסיפורו של היועץ היהודי יועבר בתוך המסגרת הקהילתית הפנימית מאב לבן, ודרך סיפורי מעשיות ואגדות.

4 טובי יוסף, שם, וכן **מסעות חבשוש**, עמ' 81.

5 על ברוך ושליחותו, **אבן ספיר**, ח"א, עמ' צג, צה.

6 יהודה לוי נחום, "קנינה על רצח השליח ר' ברוך מפינסק בתימן", בתוך: **חשיפת גנוזים מתימן**, עמ' שע-שעא, הוצאת מפעל חשיפת גנוי תימן, חולין תשל"א.

מקריאת הסיפור, עשוי הקורא בן-זמננו לקבלת את הרושם המוטעה שמדובר בסיפור אגדה, פנטזיה שנוצרה בחברה מושפלת החולמת על דמות מתוכה שהצליחה להתל בכל הגויים, ולעלות בחכמתה על כל השרים והיועצים. ואכן, דמותו של בדיחי ומעשיו הפיחו רוח של עידוד והפיגו את צערם של יהודי תימן.

יש לשער שפרטים אחדים בתוך הסיפור אכן שאובים מן הדמיון. כך, למשל, סיפור נתינת כוס הערק בידיו של האימאם ושתייתו בשוק לעיני המוני מאמינים מוסלמים. גם מי שאינו בקי בתורת האיסלם, יבין מה חמור המעשה שנעשה, ועד כמה מסתבר שזוהי תוספת דמיונית לתיאור עובדתי.

הוא הדין לתיאור מעשיו של בדיחי לאחר סילוקו מתפקידו. סיפור קנטורם של הערבים, וכישלונם בניסיון להפליל את בדיחי, נראה שלא בא אלא לשמש כמקור לשאיבת עידוד, ואולי רמז בכך לשאר היהודים שלמרות השפלתם הגשמית, עדיין יכולים הם להשפיל רוחנית את הערבים.

אם אמנם נתייחס אל הסיפור כסיפור פולקלוריסטי, הרי בסיפורו של בדיחי, גלומות בין השיטין, החיסטוריה בזעיר אנפין של העם היהודי. הוא מגולל שתי קצוות בחיי העם היהודי, העם בתפארתו והעם לאחר החורבן, כשאת תפקיד העם מגלם בדיחי. בתפקידו כיועץ האימאם הוא אור לגויים ועל פיו ישק דבר, ואילו עם הדחתו הוא בבחינת "עם סגולה שבגויים לא יתחשב".

למרות השפלותיו ולמרות העינויים, זקף את ראשו בגאווה, והכריח את הגויים לכוף את ראשם מפניו, ולא עוד, אלא שגרם להפלת ממשלתו של האימאם שחשב להורגו, וכל זה בהבל פיו.

נראה שמעבר לפולקלור ולאגדה, הולכת ומצטיירת דמות ריאלית יותר של יועץ יהודי זה בחצר המלך.

ב. סיפור שלום אלבדיחי - כפי שסופר על ידי סבי יחיא קורח זצ"ל

1. פרשת עלייתו של שלום בדיחי

בראשית שנת תשע עשרה לספירה הנוצרית נסעה האלמנה מצנעא עם בנה היתום שלום בדיחי לעיר דמאר הרחוקה מצנעא מהלך שלושה ימים. פרנסתה לא הייתה מצויה בידה וחישבה בנפשה שתזדמן לה עבודה בדמאר. כשהגיעה לדמאר שמעה האלמנה שאמו של המהדי עבדללה, שהיא מזרע הנביא מוחמד

ואבות אבותיו מזרע האימאמים, מחפשת לעצמה עוזרת בית שתסייע לה בטחינת הקמח, וקיבלה עליה מלאכה זו.⁷ את שנות ילדותו בילה שלום אלבדיחי בחברתו של המהדי. יחד גדלו כילדים פקחים ומבריקים. עם הגיעם לגיל הבגרות עקבו שניהם אחרי מהלכי הממשלה בצנעא לקראת אפשרות של תפיסת השלטון. שלום אלבדיחי יעץ למהדי בעורמה שביום בו תגיע השמועה מצנעא שמת האימאם יסע המהדי לצנעא ויתפוש את השלטון. ואמנם לא רחקו הימים והאימאם מת. המהדי נסע בעצתו של בדיחי למסגד הגדול היחידי של צנעא ונשא נאום חריף בפני המוני העם, ובדרכי עורמה משך את ליבם אליו והכתיר את עצמו לאימאם. לשרים ולשופטים לא נותר אלא לברך על המוגמר. כאשר ראה המהדי כי צלחה עצתו של המהדי, מינה אותו כיד ימינו וכיועצו האישי.⁸

2. תרומתו של בדיחי לסיכול מרד כנגד האימאם

המהדי שלט ביד חזקה על תימן והכרית את מורדיו. הוא היה השליט היחידי באימאם ששלט על עדן. לא היו אימאמים לפניו ששלטו עד אזור זה ואף אחריו לא זכה אף שליט לממלכה כזו.

המהדי לא סמך על אנשיו או על המשטרה בדיכוי המרידות או בניסיונות להפיכה כנגדו. הוא ציפה לאפשרות זאת כיוון שאינו מזרע המלוכה. בלילות היה מסתובב הוא ויועצו ברחובות, וכשראו בית שהחלונות העליונים בו עשויים משיש לבן שנקראו בערבית "קמריאת" מוארות, היה מנסה בדרכים נסתרות לראות מי הם המתאספים, ולמחרת היו נשלחים להריגה לבית המטבחים. הוא הבין כי אלו המתאספים הם הקושרים נגדו ומשום כך גזר את דינם למוות. הוא האמין כי זוהי הדרך היחידה שבה יצליח להשליט את שלטונו על כל שכבות העם. פעם אחת קשרו כנגדו נשיאי המחוזות תאשד, בכיל חמדאן, ארחב, כולאן והעמידו להם אימאם מזרע המלוכה ומרדו בו, התכנסו כולם מסביב לצנעא וצרו עליה הם ואנשיהם ונשקם עם האימאם החדש. המצב בצנעא הבירה הפך בכי רע. המורדים השתלטו על דרכי המסחר והכלכלה של צנעא, כך שירקות

7 בתימן היה מקובל שבת המעמד האריסטוקרטי אינה מתעסקת כלל במלאכת הטחינה הקשה אלא אופה ומבשלת, ולמלאכת הטחינה הקשה הייתה שוכרת עוזרת.

8 טובי יוסף, יהודי תימן במאה הי"ט, הוצאת אפיקים, עמ' 26, מספר שעלה לשלטון תחת אביו.

ופירות וצרכים חיוניים לא הגיעו כלל לצנעא. המצור היה חזק על העיר ותושביה זעקו לאוכל ולא היה לאל ידו של האימאם להושיע. כשראה המהדי כי אפסה תקווה להסרת המצור, פנה ליועצו שיטקס עצה ויוציאנו מהצרה אליה נקלע.

בדיחי, שהיה ערמומי, יעץ לו לפנות אל שריו ובמידה והם לא ימצאו פתרון, אזי הוא יסייע בידיו. המהדי שהכיר את שריו ידע שלא יפיק מהם תועלת, אך למרות זאת הצליח בדיחי לשכנעו לשאול בעצתם. כאשר שאלם המהדי כיצד ניתן להסיר את המצור מעליהם, אמרו לו: "אדוננו האימאם, המצב קשה מאוד, המורדים התאספו מכל הכפרים והלחץ על צנעא גובר מיום ליום. ההמונים זועקים לאוכל ואין. לכן, לדעתנו מטרת המורדים היא שהאימאם החדש יעלה לשלטון במקומך. ותר על תחום אחר משלטונך לטובתו וירווח לנו". "ומה יקרה אם לא יסכימו לתנאי אלה?" שאל המהדי. "ותר שוב על תחום נוסף משלטונך לטובתו", ענו לו היועצים. "למחר אומר לכם בשורת", אמר האימאם, ופנה לשאול בעצתו של בדיחי.

בדיחי דרש מן המלך להביא סכום הגון של כסף וכן שליחים וסופרים, וביקש מהם להביא את הכסף בכיסים. בכיס אחד שם 500, בכיס שני שם 400, בכיס שלישי - 300, בכיס רביעי - 200, בכיס חמישי - 100 ובכיס האחרון - 50. לכל אחד מן הנשיאים הצרים על צנעא שלח מכתב עם שליח מיוחד ועם כיס הכסף איש איש לפי ערכו, איש איש לפי גדולתו. המכתבים היו אחידים בלשונם והיה מוזכר בתחילה גם הנשיא שאליו מיועד המכתב ולאחר מכן דברי המהדי: "שלחנו אליך כך וכך כסף ואני בוטח בך שאתה הוא האיש שיכול להכשיל את הנשיאים במזימתם", וחתום בשם המהדי.

נוסח המכתב הנ"ל הגיע לידי כל אחד מהנשיאים המורדים וכל אחד חש גאווה בכך שהאימאם בוטח בו בלבד, ותוספת התשלום על כך רק הגבירה את נקיפת המצפון על מעילתו באמון שהאימאם נתן בו. לא עברו מספר ימים והנשיאים שכל אחד מהם חש את עצמו כאיש אמונו של האימאם חיפשו לעצמם תואנה לשוב למחוזותיהם, ואמנם הזדמנות זו הגיעה כאשר שני חיילים ממחוזות שונים רבו על תנור שגשבר, דבר שגרם כביכול לפילוג במחניהם. וממילא נתבטל האיום על צנעא כיוון שנתפרדה החבילה. האימאם המורד, כיוון שראה כי נותר לבדו, נס אף הוא משדה המערכה ולמחרת הוסר המצור מעל צנעא וחייה הכלכליים חזרו למסלולם.

3. דמותו של המהדי כפי שהיא משתקפת בעיני ההמון

כשראה המהדי שהסדר והשלום חזרו למסלולם קרא לשריו, שופטיו ויועציו ואמר להם: "ראו, לא ויתרנו למורדים על אף שטח משלטוני, ולא רק זאת, אלא אף לא נכנענו והארץ חזרה לסורה. ומה היה קורה אילולא שמעתי לעצתכם? עקב זאת נתחייבתם בהריגה בעוון שיתוף פעולה עם המורדים, והארץ שקטה למספר שנים".

יום אחד יצא המהדי מחוץ לעיר לטיול עם סוסו, בדרכו פגש בזקן ערבי המנכש בשדהו ואוסף חציר מאכל לבהמתו. כשראה את הזקן עלה בדעתו לבחון את יחס האזרחים כלפיו. "הזקן שעבר מלכויות רבות ובעל חכמת חיים", אמר המהדי בלבו, "בוואדי יצליח לומר כיצד מעריכים אותו עמו". ירד המהדי מסוסו וניגש אל הזקן שאוזניו כבדו משמע ושאלו: "השמעת מה אירע היום? המהדי (עבדללה עצמו) מת?". הזקן, כששמע זאת אמר: "אל תאמר המהדי אמור מלאך המוות". אז הבין המהדי כיצד מעריכים אותו.

4. המהדי בשכונת היהודים

יום שישי רכב המהדי הוא ובדיחי על סוסייהם בשכונת היהודים שבצנעא אל המסגד שבפתח השכונה הנקרא "באב קאע אליהוד". כאשר ראה המהדי את היהודים בבגדים שחורים בלויים כדרכם בחול, שאלו המהדי לבדיחי: "האם אלו המלבושים שאתם נוהגים ללבוש בשבת?!" אמר לו הבדיחי: "לא, יש להם בגדים אחרים". "וכיצד זה הקבילו את פניי בבגדים בלויים?!", שאלו המהדי. ומאז התקינו שיהיו מתרחצים לכבוד שבת ולובשים בגדים בינוניים מיום שישי בבוקר למרות שתמיד היו מתלבשים בבגדי שבת מלקראת המנחה.⁹

כשהיה האימאם המהדי ובדיחי עוברים במרכז העיר היה מגיש לו בדיחי כוס עראק בפומבי לעיני המוסלמים, דבר שהוא בבחינת איסור חמור, והמוסלמים כשראו זאת היו חורקים שיניהם ומחכים ליום נקם לבדיחי.

5. סופו של בדיחי

כשמת המהדי באו הערבים מרי נפש אל ביתו של בדיחי והרסוהו. לאחר מכן אסרו את בדיחי וכבלו את ידיו ורגליו באזיקים. ממונו נבזז ובכל יום קשרו את

9 מנהג זה נשתרש עד עצם עלותם ארצה.

רגליו וידיו, תלו אותם בראש קורה גבוהה ועינו אותו בכל העינויים שיכולים לעלות על דעת אדם, ואף חשבו להורגו נפש.
 כשראה בדיחי כי כלו כל הקיצים והסיכויים להצלה אפסו, ניסה לשכנעם בדרכי נועם לשחררו בטענה כי שירת את הכלף, ראש המאמינים שליח ה'. הוא ביקש לחוס על חייו בזכות טענה זו ואמנם הסכימו כולם כי זכות היא לו, ועשו עמו חסד ולא הרגוהו.

6. "תעלוליו" של בדיחי

לאחר כל ימי הסבל והעינויים שעברו על בדיחי, נפטר מהם עני דך מך וכדי להתקיים שכר לעצמו חנות בשוק הצורפים הנקרא "עקיל", שכולו צורפים יהודיים כי אין צורך ערבי.

כאשר בא ערבי לתקן את תכשיטו או להזמין תכשיט, אזי נדברו שניהם על מחיר מסוים ומועד קבלתו, וביום המיועד, כשבא הערבי לקחת את תכשיטו, אמר לו בדיחי: "מצטער אדוני, אבל לא הספקתי לגומרו, תבוא מחר". למחרת כשבא, אמר לו: "תבוא מחר", עד שנמאס לערבי ונפטר ממנו. אם הערבי עמד על זכותו החוקית לקבלת התכשיט ומזמינו למשפט, היה לוקח בדיחי את השקים הבלויים שישב בהם בבית הסוהר (כי שם יושבים על עפר) וכן הבגדים הבלויים ושםם תחת ברזל הכבלים ששמים ברגליים כדי שלא יוזק מהם, ונפנה ללכת עם הערבי אל השופט.

השופט, כשראה את בדיחי בבלויי הבגדים ובהופעתו העלובה, לא נענה לבקשתם לשפטו, כיוון שהוא שופט בשכר ומשכורתו באה מן הנשפטים,¹⁰ ולבדיחי הרי אין כסף לשלם תמורת משפטו ולא נתרצה השופט לשופטו.

בנוסף לכך, בבתי הסוהר הסוהרים לא קיבלו את משכורתם מהמדינה אלא מן האסיר,¹¹ ובדיחי אפילו אם ייחבש למספר שנים, לא שווה להחזיקו במאסר כיוון שאין ביכולתו לשלם, ומשום כך אף בתי הסוהר לא הסכימו לחובשו ובדיחי שוחרר.

7. בדיחי ואסייד

בדיחי שהיה אמיץ לב, עני ומר נפש, ביקש לעשות לערבים צרות צרורות להפגת צערו. יום אחד הלך בדיחי לשוק שמוכרים שם משי ונקרא שוק

10 יוסף קאפח, הליכות תימן, עמ' 285.

11 יוסף קאפח, הליכות תימן, עמ' 288-289.

"אחכיר", בשעות הצהריים שהולכים בהם לאכול לחנות של זקן בשם סייד גלעאם העשיר. משמעותו של תוספת אסייד לשמו היא שהינו מזרע הנביא מוחמד. כשנכנס לחנותו הציע לו בעל החנות משי מסוים אך בדיחי סירב, בטענה שזה משי זול. כל משי אחר שהראה לו בעל החנות ביקש בדיחי לראות את היקר יותר. כאשר תפס בעל החנות שמטרתו של בדיחי היא להכעיסו, כי איך יעז יהודי לבוש בגדים בלויים לקנות משי ועוד את המשי היקר ביותר? אמר לו: "הסתלק טמא!" כששמע זאת בדיחי אמר לו: "האמנם כך אומרים לקונה? איפה האדיבות שלך שתמשוך קונים אליך? המוכר צריך להיות כמו הזונה המקבלת מכל מי שיבוא אליה בספר פנים יפות". כששמע זאת הסייד התקצף על כך שבדיחי המשילו לזונה ולגביו הרי זו השפלה לכל המוסלמים כיוון שהוא מזרע מוחמד.

כששמע זאת בדיחי, שאלו: "תאמר לי אדוני מה פירוש המילה גלעאם (שהוא שמו השני של בעל הבית)? הרי זה חתיכות צואה". כששמע זאת בעל החנות נתמלא חימה כיוון שבדיחי פגע שוב בכבודו האישי, ויתר על ארוחת הצהריים שלא הספיק לאוכלה ותבעו למשפט לאלתר.

כאשר הגיעו אל השופט שאלו השופט: "מה טענתך?" ובעל החנות סיפר לו שהיהודי פגע בו בדברים שאי אפשר לשמעם. כששמע זאת השופט נפנה אל בדיחי בשאלה: "אמור לי, מה אמרת לו?" ובדיחי השיב: "אדוני השופט, לא אמרתי מאומה כנגדו כי רק עלילות דברים הוא מחפש כנגד". חזר השופט אל בעל החנות ושאל: "מה אמר לך היהודי?" ובעל החנות בשלו: "תשאל את היהודי, חרפה ובושה שמילים אלו יצאו מפיו של הסייד שהוא מזרעו של מוחמד". כאשר ראה השופט כי אין פה טענה מבוססת שעל פיה ניתן להאשימו, ביטל את האשמה ושלחם מלפניו.

בלכתם מבית המשפט, עודם יורדים במדרגות, לחש בדיחי לבעל החנות גלעאם כיאר (צואה). כששמע זאת בעל החנות נפנה לחזור אל השופט, וכשראהו השופט שאלו: "נו, התרצה לומר מה אמר לך היהודי?" אמר בעל החנות: "שאל את היהודי מה אמר, ויאמר לך". ובדיחי בשלו: "לא אמרתי מאומה רק עלילות הוא שם בפיו נגדי. עד שנמאס לשופט וציווה להוציאם. כשהגיעו לפתח היציאה שוב הכעיס בדיחי את בעל החנות: "גלעאם כאר" (צואה). בעל החנות שחמתו בערה בו על כך שאין היהודי נענש, חזר בריצה אל השופט וזעק: "אדוני השופט, שוב אמר היהודי עלי את הדברים המביישים את זרעו של נביא האומה". אז הבין השופט כי מטרתו של בדיחי היא רק להכעיס את בעל החנות וציווה לאחד

מחיליו לאחוז את בדיחי בימינו ואת בעל החנות בשמאלו ולשחררם בשני רחובות נפרדים, כך שלא ייפגשו שוב ביניהם ולמנוע דו-שיח ביניהם.

8. בדיחי ומשרתו של האימאם

פעם אחת ראה בדיחי בחור ערבי שהיה מתגאה בעצמו ומתהדר בלבשו, ובדיחי הכירו וידע מה מלאכתו. ניגש אליו ושאלו: "תאמר לי מי אתה ומה עבודתך?" אמר לו: "אני שמש של שמש משרת האימאם (כדאם גלעאם אלגראפי).

כששמע זאת בדיחי שאלו: "האמנם אתה הצואה של הצואה?" אין צורך לתאר כיצד נשתנו פניו של אותו בחור גאוותן כששמע איך ביזהו בדיחי, וכל זאת עשה בדיחי להכעיסו וכדי להפיג את צערו.

9. בדיחי מסייע ליהודים

כאשר מת אלמהדי עבדללה, מלך אחריו בנו עלי כשישה חודשים בלבד¹² ולאחר מכן העבירוהו משלטונו ללא כל פרוטה ערום וחסר כל. אוצר המדינה נתדלדל כיוון שלא היו הכנסות לאוצר עקב האיסור לגבות מסים ורק הוטלה על העם חובת מעשרות של תבואה ושל צאן שלא מילאו את אוצר המדינה.¹³ בנוסף לכך, העובדה שהיה חסר בינה ופתי הביאה להורדתו מן השלטון.¹⁴

מסופר שפעם שאל את אביו היכן ישנים הכרוזים שמכריזים על זמני התפילה במסגד? או שפעם שאל את אביו האם עוד עמאן תחת ממשלתנו? ועמאן זו רחוקה שני קילומטרים בלבד מצנעא הבירה. דבר שהראה על בורותו וחוסר ידיעתו והתעניינותו בנעשה בממלכה ומשום כך העבירוהו משלטונו ואת מקומו תפסו נשיאים מעשירי הערבים.¹⁵

כאשר היה שומע בדיחי שיהודי מסוים מוזמן להיטען בפני שופט ערבי, היה ניגש אל היהודי ואומר לו: "הבא לי חצי קילו שעורים ותביא אליי ואסייעך

12 השווה: י' טובי, המציין שמלך שלוש שנים עד שהוסר משלטונו. בתוך: יהודי תימן במאה היי"ט, עמ' 32.

13 השווה מסעות חבשוש, עמ' 82.

14 השווה מסעות חבשוש, עמ' 81 "וגם עלי נ' אלמהדי שהיה כליפה הודב בו [במחמד יחיא שעלה במקומו] וקיים את חלומותיו של מחמד בדבר היותו כליפה וכל הבריות עבדים לו.

15 בנוגע לאימאמים של המאה ה-19 שורר בבלול רב וקשה לאמת זאת. עיין מסעות חבשוש, עמ' 170, הערה 32.

שתצא זכאי בדין". כשהיה מביא היהודי את השעורים, היו הולכים שניהם אל ביתו של עלי בנו של אלמהדי עבדללה, שהיה בעל הכינוי עלי מקלא (מקלא פירושו סיר, ונראה כי כינוהו בשם זה כי הכלי שהתימנים קולים בו מאכל נקרא מקלאת, וכיוון שעלי שירד מגדולתו ועתה הינו דל ועני, ציפה שישימו לא אוכל במקלא כדי שיוכל להתקיים, ומשום כך קרא לו עלי מקלא.

כאשר נכנס הבדיחי לפתח ביתו של עלי, קרא בקול גדול: "איפה בן האמיר, איפה כליף אלביא" - איפה בן שמש המאמינים, איפה הכליף שליח הנביא? כל זה בערמה כדי לקנות את לבו של עלי ולהראות לו שלמרות מצבו החומרי עדיין מקובל הוא ומוקירים אותו.

כאשר הזמינם עלי להיכנס לביתו אמר לו בדיחי: "קבל בבקשה אדוני האימאם המתנה הזו והיא השעורים", ואחר מכן אומר לו בדיחי: "זוכר אדוני האימאם שבא אליך היהודי הזה עם ערבי פלוני והשלמת ביניהם בנושא פלוני ופלוני? ועכשיו בא העני למשפט לתבוע שוב את היהודי למרות פסק דינך. כתוב בבקשה ביד היהודי שכבר נגמרה התביעה ביניהם וסוכם בזמנו על סכום מסוים ששולם ועתה אין זכות בידי הערבי לתובעו שנית".

והאימאם, שהיה פתי, הסתחרר מהכבוד שהוענק לו, ולא עוד, אלא שנתמלא גאווה בכך שכינהו אימאם כאילו לגביו של הבדיחי אותה ממשלה שקיימת אינה ברת תוקף אלא הוא האימאם האמיתי. ואמנם, מיד כתב עלי לשופט כי כבר השלים בין בעלי הריב בזמן שהיה אימאם וחתם בחותמתו לאישור המכתב פי הנוסח שהקריא לו בדיחי. לאחר מכן נפנה היהודי לבית המשפט ומסר בידי השופט את המכתב. כאשר הגיע מועד המשפט סילק השופט את בעל הדין הערבי בבושה על טפילת אשמת שווא ביהודי, ונפנף במכתבו של האימאם המודח לאישור דבריו. כך עזר בדיחי להרבה יהודים ללא הפקת תועלת והנאה חומרית ממנה.

10. בדיחי מסיר שליט מכיסאו

אחרי שנתמוטטה ממשלתו של המהדי משלו בצנעא נשיאים מעשירי הערבים וכיוון שאי אפשר היה להתפלל ביום שישי ללא האימאם, שכרו המושלים סייד מזרעו של הנביא מוחמד שיתפלל בשכר במעמד הנשיא ושריו. אחר הצהרים ביום שישי עבר הנשיא אלחיימי¹⁶ הוא ושריו ומשמרו לאחר

16 עליו, עיין מסעות תבשוש, עמ' 205, וכן הערה 40.

התפילה בשוק העקיל שבאמצע העיר. כשראהו בדיחי הסיר את בלויי השקים שהיה נוהג לקחת לבית הסוהר, שהיו מוכנים אצלו לשעת הצורך בגב החנות, והחל מנערם בפניו של אלחיימי עד שהעלה עפר ואפר שכיסה את עין השמים. כשראה אלחיימי שבדיחי מטרתו להכעיסו, קרא אליו ואמר לו: "ארור אתה! ככה אתה מנאף ומזה את מלכותי". "אסרוהו", צעק אל חייליו ושומריו. כשראה בדיחי כי כלתה אליו הרעה, צעק בקול אדיר: "איפה אתם המוסלמים! מאין הגעתם? כבר קם החייני (מאמא) בלשון אישה לבזותו, האם זה האימאם מזרעו של הנביא הרי זו אישה מאמא. אימא ולא גבר אשר בחר בו ה'! עורו עורו וזכרו ה'! איך ערבי פסול ימשול עליכם שלא ברצון ה' וברצון נביאיו?!"

דברי בדיחי רק הוסיפו שמן למדורה והחיימי רתח בקרבו. אך ההמון שנעמו הדברים לאוזניו הכיר בצדקתם ועודדו להמשיך לדבר, וכשציווה חיימי לאוסרו, מנעו ההמון בטענה כי אמת דבר היהודי. כשראה האימאם כי ההמון הוסיף מדברי בדיחי וכולם נגדו, חזר לביתו בבושה וכלימה.¹⁷

גירסא אחרת¹⁸ מספרת שאחרי מותו של המהדי עבדללה עלה בנו עלי מקלא לשלטון, מלך כשישה חודשים והורד משלטונו. במקומו מלך האימאם אמותכל עלאי מחמד אבן יחיא אבן מנצור בשנת 1884,¹⁹ ומשנהו היה העריץ אבו זיד אלמצרי שגרם צרות ליהודים, עינם, אסרם בשלשלאות ברזל והלקם בשוטים ובמקלות וכל מיני עינויים. רק מי אשר היה בידו סכום כסף הגון היה מצליח לפדות את נפשו מידו. ולא עוד, אלא אף למוסלמים התנכל והצר צעדיהם²⁰ עד אשר כל שבטי ערב מרדו בו. וכשראה כי כלתה אליו הרעה כרת ברית עם התורכים²¹ ובשנת 1848 נכנסו התורכים לצנעא וכבשוה. למחרת התנפלו המוני הערבים על הטורקים והרגו כל טורקי הנמצא בשוק המדינה. האימאם שראה כי אין ההמון חפץ בברית זו, מיהר לשלוח את הנותר לפליטה מהטורקים למחוז תהאמה, שם משלו הטורקים. השופטים, בלחץ ההמונים, כלאו את האימאם בעוון שיתוף פעולה עם האויב, וכדי להפעיל את עונש המוות שהוצא כנגדו, מינו זמנית לאימאם את עלי אבן מהדי המודת, כי רק אימאם מזרע המלוכה רשאי

17 שם, שם.

18 עיין הערה (???)

19 עליו ועל תקופתו עיין סערת תימן, עמ' ל, ומסעות חבשוש, עמ' 205; יוסף טובי, יהודי תימן במאה היי"ט, עמ' 35-36.

20 עיין מסעות חבשוש, עמ' 82.

21 עיין מסעות חבשוש, עמ' 89.

לחתום על הוצאה למוות, ואמנם הוצא למוות בפסק דין והתיזו ראשו עם עלות השחר.²²

22 וכך כותב חבשוש בספרו עמ' 89-90: "וכבר השיבו להם יושבי תימן את הכליפה עלי אלמהדי, וכאשר עלה על כיסא הממלכה ציווה לאסור את מוחמד יחיא אשר העלה את התורכים ואחרי זמן קצר חתך את ראשו בבית האסורים". ועיין שם הערה 86, ויוסף טובי, שם, עמ' 36.